

AZ UNIÓS JOG HATÁSA A HATÁRON ÁTNYÚLÓ CSALÁDJOGI ÜGYEKRE – FOGALMI ZAVAROK*

WOPERA Zsuzsa
egyetemi tanár (ME ÁJK)

1. Bevezetés

A határon átnyúló polgári ügyek közül a családjogi ügyek jelentik az egyik olyan területet, melyre az uniós jog a legelementárisabb hatást gyakorolta.

Ennek egyik oka kétségtelenül a több államra kiterjedő vonatkozású családjogi ügyek nagy számában keresendő: volumenét tekintve igen magas a polgári ügyek között ezen perek száma, másik okként pedig kiemelendő, hogy a családjog terén az Amszterdami Szerződés hatálybalépését megelőzően nem került sor olyan közös, a EK keretei között létrehozott szabályrendszer kialakítására, mely az uniós tagállamok viszonylatában rendezte volna a joghatóság, alkalmazandó jog, határozatok elismerésének és végrehajtásának kérdéseit.¹

A polgári ügyek jelentős csoportjára nézve ugyanis 1973-tól hatályban volt a Brüsszeli Egyezmény,² mely – a tárgyi hatálya alá tartozó ügyek körében – hatékonyan szabályozta a joghatóság, az elismerés, a végrehajthatóvá nyilvánítás szabályai-

* A tanulmány az MTA Bolyai János kutatási ösztöndíjának keretei között készült.

¹ A családjogi ügyek körében az uniós jogforrások megjelenését megelőzően döntően a Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia keretében elfogadott egyezmények jelentették a közös szabályanyagot a tagállamok viszonylatában, vagy az egyes tagállamok közötti szerződések, melyek a skandináv államok között voltak gyakoriak a családjogi ügyekben. Elsőre példa pl. a kiskorúak védelme tekintetében a hatóságok jogkörére és az alkalmazandó jogra vonatkozó, 1961. október 5-én kelt Hágai Egyezmény, vagy a gyermekek jogellenes külföldre vitelének polgári jogi vonatkozásairól szóló, 1980. október 25-én kelt Hágai Egyezmény. A kétoldalú egyezményekre pedig példa a házasságról, az örökbe fogadásról és a gyámságról szóló nemzetközi magánjogi rendelkezéseket tartalmazó Dánia, Finnország, Izland, Norvégia és Svédország között 1931. február 6-án kötött egyezmény.

² 1968. szeptember 27-i Brüsszeli Egyezmény a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról és a bírósági határozatok végrehajtásáról (HL L 299., 1972. 12. 13., 32.).

it; az 1991-től hatályba lépett Római Egyezmény,³ mely a szerződéses kötelezettséggel összefüggő jogviták körében rendezte az alkalmazandó jog szabályait, az Európai Unió Bírósága pedig értelmezte az egyezmények rendelkezéseit.

Minthogy a fenti egyezmények egyike sem vonatkozott a családjogi ügyekre, ezért is váltottak ki olykor valóságos sokkhatást az Amszterdami Szerződés hatálybalépését követő uniós családjogi jogalkotás megoldásai a gyakorlatban, mivel előzmények nélküli volt.

A harmadik ok, ami miatt az uniós jog számottevő hatással volt a családjogi jogvitákra, e terület „problémaérzékenysége”.

Az uniós jogalkotónak egészen másképp kellett a családjogi ügyekhez nyúlnia, mint a gazdasági ügyekhez; az a kodifikációs technika, ami működőképes volt pl. a Brüsszeli Egyezmény, majd a Brüsszel I rendeletben, nem volt alkalmazható a Brüsszel II-ben, de ma már látjuk, az alkalmazott megoldás sem életképes minden területen.

A családjog terén a tagállamok sokkal érzékenyebbek a külső ráhatásokra, sokkal erősebb a szuverenitás-féltés, mint más területeken. Jól mutatja ezt az EUMSZ 81. cikkének (3) bekezdése, mely egyedül ezekben az ügyekben tartotta szükségesnek a különleges jogalkotási eljárás fenntartását, ahol a tagállamoknak az egyhangúság eléréséig kell egymást győzködni, kompromisszumokra jutniuk, s ha nem sikerül, ultima ratio-ként ott a megerősített együttműködés, mint a Róma III rendelet esetében, de ma már tudjuk, számos kérdőjellel.

Jelenleg három rendelet és egy hágai jegyzőkönyv van hatályban,⁴ valamint két rendelet előkészületben⁵ a szigorúan vett családjog területén, nem értve ide a releváns hágai egyezményeket.

A családjog területén 1998-ban kezdődött meg az uniós szintű jogalkotás, és mostanra – tíz év jogalkalmazási tapasztalat birtokában is – körvonalazódnak azok az értelmezési nehézségek, szabályozási anomáliák, melyek vagy az uniós jog hatására keletkeztek, vagy annak alkalmazása során kerültek felszínre.

³ Egyezmény a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról, aláírásra megnyitva Rómában 1980. június 19-én (HL L 266., 1980. 10. 09., 1.)

⁴ Új Brüsszel II rendelet: a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, illetve az 1347/2000/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről szóló, 2003. november 27-i 2201/2003/EK tanácsi rendelet.
Róma III rendelet: a házasság felbontására és a különválásra alkalmazandó jog területén létrehozandó megerősített együttműködés végrehajtásáról szóló, 2010. december 20-i 1259/2010/EU tanácsi rendelet.

Tartási rendelet: a Tanács 4/2009/EK rendelete a tartással kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról, valamint az e területen folytatott együttműködésről. A tartási rendelet szerves részét képezi a tartási kötelezettségekre alkalmazandó jogról szóló 2007. november 23. hágai jegyzőkönyv, mely 2013. augusztus elsején lépett hatályba.

⁵ A házassági vagyoni jogi rendszerekkel kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló tanácsi rendeletre irányuló javaslatról, [COM (2011) 0126]; a bejegyzett élettársi közösségek vagyoni jogi hatásaival kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló tanácsi rendeletre irányuló javaslatról [COM (2011) 127].

Jelen tanulmány keretei között, a terjedelmi korlátokra tekintettel, mindössze egyetlen kérdésre koncentrálok: a családjog területén alkalmazandó fogalmakkal kapcsolatos problémákra, ezek körében is elsődlegesen a házasságra.

2. Fogalmi bizonytalanságok, jogalkalmazási visszasságok

1.1. A házasság fogalma mint az uniós jogalkotó réme

Jelenleg a határon átnyúló családjogi ügyek körében egyes, a rendeletek által használt fogalmakkal kapcsolatos bizonytalanságok okozzák a legsúlyosabb jogalkalmazási nehézségeket.

Az új Brüsszel II rendelet volt az, ami elsőként adott széles körben fogalom-meghatározásokat: definiálta a tárgyi hatálya alá tartozó családjogi ügyek egyik csoportját: a szülői felelősséggel kapcsolatos ügyekben alkalmazandó fogalmakat, elszakadva e fogalmak tagállamok jogában használatos jelentésétől, tartalmától.

A Brüsszel II rendelet ugyanakkor hallgat a tárgyi hatálya alá tartozó másik nagy ügycsoport, a házassági ügyek körében a legfontosabb kérdésről: a házasság fogalmáról.

Ez a jogalkotói hozzáállás érthető, ha figyelembe vesszük a rendelet kodifikálásának idejét, ami 2001-2002-re esik, hiszen ekkor a tagállamok döntő többsége házasság alatt a különnemű párok monogám együttélési formáját tekintette.

E jogintézmény jelentősen átalakult az utóbbi években, évtizedben, egyre nő azon európai országok száma, amelyek az ún. nemek szempontjából semleges (gender-neutral) házasságot teszik elérhetővé, azaz az azonos nemű személyek házasságkötését is,⁶ mely változások megkövetelik a családjog tradicionális intézményeinek átrendelését, nyitottabb megközelítést – legalábbis az uniós jog alkalmazása körében.

A külföldi szakirodalmat,⁷ és az európai bírói fórumok joggyakorlatát tanulmányozva kétséget kizáróan megállapítható, hogy ma, a házasság fogalmának, intézményének értelmezése, újjáépítése a *legaktuálisabb* és egyben *legakutabb* kérdés is.

Az uniós jog alkalmazás szempontjából azért nem mehetünk el a probléma mellett, mert az új Brüsszel II. rendelet, és a Róma III. rendelet alkalmazhatóságának első kérdése, hogy a tagállami bíróság a per tárgyát képező (vagy legalábbis a perben

⁶ 2013 decemberében az alábbi országokban köthetnek házasságot az azonos nemű személyek: Hollandia (2001), Belgium (2003), Spanyolország (2005), Svédország (2009), Norvégia (2009), Portugália (2010), Izland (2010), Dánia (2012), Franciaország (2013). Az Egyesült Királyság országaiban eltérő az azonos neműek házasságának megítélése: Angliában és Walesben 2014 márciusában lép hatályba az azonos neműek házasságát lehetővé tevő törvény. Skóciában a Parlament előtt van a jogszabály, Észak-Írország nem kívánja lehetővé tenni a házasság e formáját. Írországban 2015 nyarán tartanak népszavazást a kérdésben, mert ehhez az Alkotmány módosítása szükséges. Horvátország 2013. december 1-jén tartott népszavazáson megerősítette az azonos neműek házasságának tilalmát.

⁷ Ld. pl. Caroline SÖRGJERD: *Reconstructing Marriage, The Legal Status of Relationships in Changing Society*. [European Family Law Series] Cambridge, Intersentia, 2012. vagy Katharina BOELE-WOELKI – Angelika FUCHS (eds.): *Legal Recognition of Same-Sex Relationships in Europe, National, Cross-Border and European Perspectives*. [European Family Law Series] Cambridge, Intersentia, 2012.

releváns) kapcsolatot „házasságként” ismeri-e el. Egyik rendelet sem definiálja e fogalmat az adott norma alkalmazása szempontjából.

A házasság intézményének megítélése szempontjából a Róma III rendelet az igazán neuralgikus, melynek 13. cikke⁸ megnyitja az utat a per tárgyát képező házasság érvényességének az eljáró bíróság nemzeti jogában rögzített kritériumok szerinti megítélése felé. A rendelet (26) preambulumbekézése szerint: „ha a megkeresett bíróság szerinti részt vevő tagállam joga a szóban forgó házasságot a felbontási eljárás céljából nem tekinti érvényesnek, ezt többek között úgy kell értelmezni, hogy az adott tagállam joga szerint ilyen házasság nem létezik. Ez esetben a bíróság nem kötelezhető arra, hogy e rendelet alapján kimondja a házasság felbontását vagy a külföldi elismerését.”

Ez pedig azt jelenti, hogy könnyen előállhat olyan helyzet, hogy egyetlen, az új Brüsszel II rendelet alapján joghatósággal rendelkező tagállam joga sem tekinti érvényesnek a két azonos nemű személy házasságát, így a kérelmezők nem tudják felbontani a házasságukat.⁹

Nem kell külön hangsúlyozni, hogy egy ilyen helyzet éppen az ellentéte annak, melyet az uniós jogalkotó a zászlajára tűzött akkor, amikor célba vette a családjogi ügyek uniós szintű szabályozását: a jobbiztonság, a kiszámíthatóság és az előreláthatóság előmozdítását, akár megerősített együttműködés keretei között is.

E rendelkezést elemző külföldi szakirodalmi források azzal magyarázzák e meglehetősen beiktatását a rendeletbe, hogy annak deklaráltan nem volt célja a tagállamok anyagi jogának harmonizálása, s éppúgy nem egy tagállami bíróság arra kényszerítése, hogy házasságként ismerjen el egy együttélési formát annak érdekében, hogy azt felbonthassa.¹⁰

Nincs kétségünk a tekintetben, hogy amennyiben a magyar jogalkalmazónak kell majd döntenie arról, hogy tárgyalja-e két azonos nemű személy házassága felbontásának kérdését, mint a megerősített együttműködésben résztvevő egyik tagállam, a Róma III rendelet 13. cikkében adott felhatalmazás alapján, tekintettel a házasság intézményének hatályos magyar szabályozására, élni fog a cikk biztosította lehetőséggel.

A két, előkészületben lévő uniós normában is, mely a házasság (COM (2011) 126.) és a bejegyzett élettársi együttélés (COM (2011) 127.) vagyoni jogi következményeit szándékozik rendezni, központi kérdés a két együttélési forma meghatározása.

⁸ Eltérések a nemzeti jogban: e rendeletben semmi nem kötelezi arra az olyan részt vevő tagállamok bíróságait, amelyeknek joga nem rendelkezik a házasság felbontásáról, vagy a szóban forgó házasságot nem tekinti érvényesnek a házasság felbontására irányuló eljárás céljából, hogy e rendelet alkalmazásában házasságfelbontást mondjanak ki.

⁹ Ld. erről bővebben: WOPERA Zsuzsa: *Az európai családjog kézikönyve*. Budapest, HVG-Orac, 2012.; vagy Uő: Az európai uniós családjog érvényesülésének kritikus pontjai. *Családi Jog*, 2013. szeptember, 39.

¹⁰ Sokan foglalkoznak külföldön a Róma III rendelet 13. cikkének értelmezésével. Lásd különösen: Maarja TORGA: *Party autonomy of the spouses under the Rome III Regulation in Estonia – can private international law change substantive law?* NIPR, 2012. Af. 4. 547–554.; vagy Thalia KRUGER: *Rome III and parties' choice*. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2173334

A különböző együttélési formák definíciója tekintetében ez a két, három éve formálódó javaslat megy a legmesszebb.

A bejegyzett élettársakra vonatkozó tervezet definiálja a hatálya alá tartozó partnerkapcsolatokat, lényegre törően, ugyanakkor kiterjesztően. Eszerint „bejegyzett élettársi közösség”: két személy jogilag elismert és hatóság előtt bejegyzett életközössége.

A házassági vagyoni jogi rendeletjavaslat, hasonlóan a már hatályban lévő uniós normákhoz, tartózkodik a házasság definíciójától, (10) preambulumbekzdése szerint „E rendelet a házassági vagyoni jogi rendszerekkel kapcsolatos kérdésekkel foglalkozik. Nem érinti a „házasság” fogalmát, amelyet a tagállamok nemzeti joga határoz meg.”¹¹

Mindkét rendelet-tervezet az EUMSZ 81. cikk (3) bekezdésben rögzített konzultációs kötelezettség teljesítése érdekében az Európai Parlament elé került 2013 szeptemberében, mely mindkét tervezet vonatkozásában jelentős számú módosító javaslatot tett. Ezek közül egy a házasság fogalmát érinti.¹²

A Parlament, kiegészítve a javaslat (10) preambulumbekzdését – álláspontom szerint – óvatos rést nyitott egy neutrális házasság fogalom bevezetése irányába, amikor az alábbi változtatásra tett javaslatot: „E rendelet a házassági vagyoni jogi rendszerekkel kapcsolatos kérdésekkel foglalkozik. Nem érinti a „házasság” fogalmát, amelyet a tagállamok nemzeti joga határoz meg. *E fogalomhoz inkább semleges viszonyul. E rendelet nem befolyásolja a házasság fogalomnak a tagállamok nemzeti joga szerinti meghatározását.*”¹³

A külföldi szakirodalom is a nemek szempontjából semleges házasság fogalom megalkotása, a jogintézmény neutralizálódása felé mutató egyre nagyobb konszenzus¹⁴

¹¹ Mindezt annak ellenére rögzíti e bekezdés ekként, hogy a javaslatokat felvezető Bizottsági közlemény szerint a két javaslat a nemek szempontjából semleges. Ezt azzal magyarázza a dokumentum, hogy „mivel a házasság és a bejegyzett élettársi közösség – az egyes tagállamoktól függően – ellenkező és azonos nemű párok számára is megengedett lehet.” A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának: A nemzetközi párok vagyoni jogával kapcsolatos bizonytalanságok megszüntetése, COM (2011) 125. 6.

¹² Módosult a bejegyzett élettársi közösség fogalma is, de ott, a fent idézethez képest további liberalizálódás észlelhető. Eszerint „bejegyzett élettársi közösség”: két személy életközössége, amelyet az élettársi közösség bejegyzés szerinti tagállama jogi előírásainak megfelelő módon hoztak létre. Az Európai Parlament 2013. szeptember 10-i jogalkotási állásfoglalása a bejegyzett élettársi közösségek vagyoni jogi hatásaival kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló tanácsi rendeletre irányuló javaslatról. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2013-0337+0+DOC+XML+V0//HU>

¹³ Az Európai Parlament jogalkotási állásfoglalása a házassági vagyoni jogi rendszerekkel kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló tanácsi rendeletre irányuló javaslatról (COM (2011) 0126 – C7-0093/2011 – 2011/0059 (CNS)), <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2013-0253+0+DOC+XML+V0//HU>

¹⁴ Ld. erre vonatkozóan: Michael BODGAN: *Concise Introduction to EU Private International Law*. Second Edition. Groningen, Europa Law Publishing, 2012. 93.

kifejeződéseként értékeli ezt a módosítást, így a tagállami bíróságra van bízva, hogy eldöntse, alkalmazza-e a rendeletet az azonos nemű házasságokra.¹⁵

Bár üdvözlendő az uniós jogalkotó első bátortalan lépése a nemek szempontjából semleges házasság-fogalom bevezetése irányába, ne felejtsük el, hogy ezzel nagy kockázatot nem vállalt, hiszen két párhuzamos, az együttélés vagyoni jogi következményeit szabályozó javaslatot terjesztett elő. Ez azt jelenti, hogy amennyiben a tagállami bíróság nemzeti joga nem ismeri el az azonos nemű személyek együttélését házasságnak, akkor arra az együttélésre a bejegyzett élettársi együttélés szabályait rendező rendeletet fogja alkalmazni (ha majd hatályba lépnek e normák).¹⁶

Ez a megoldás azonban nem oldja meg sem az új Brüsszel II, sem a Róma III rendeletek házasság fogalommal kapcsolatos problémáját.

1.2. A házasság fogalma emberi jogok mentén történő meghatározhatóságának dilemmája

Ma a jogirodalomban, és az uniós döntéshozó szervek előkészítő dokumentumaiban élénk vita zajlik a házasság fogalmának meghatározhatóságáról. Az egyik lehetséges kiindulási pontot ebben a körben sokan az emberi jogokban látják.¹⁷

Kérdés, hogy az egyes családjogi intézmények emberi jogi alapon történő megközelítésével – úgy, mint a házasságkötéshez, családalapításhoz való jog, a családi élet védelméhez való jog, a megkülönböztetés tilalma – meghatározható-e egy „közös európai standard”, és ezzel a házasság, a család intézményének magja.¹⁸

Míg az Emberi Jogok Európai Bírósága az Egyezményben rögzített, családdal, házassággal, együttéléssel kapcsolatos jogok¹⁹ értelmezése körében ad útmutatást, addig az Európai Unió Bírósága döntően a munkavégzéssel, foglalkoztatással kapcsolatos egyenlő bánásmód biztosításáról szóló irányelv²⁰ értelmezésével kapcsolatban.

¹⁵ Jacqueline GRAY – Pablo Quinzá REDONDO: *Stress-Testing the EU Proposal on Matrimonial Property Regimes: Co-operation between EU private international law instruments on family matters and succession*. <http://www.bjutijdschriften.nl/tijdschrift/fenr/2013/11/FENR-D-13-00008/fullscreen>

¹⁶ Ezt a javaslatot fogalmazta meg az olasz szenátus Európai Parlament Jogi Bizottságához címzett közleménye. (49/2011.) http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/juri/cm/870/870418/870418hu.pdf 2013. dec. 12.

¹⁷ Ld. pl. Dagmar COESTER-WALTIEN: *Human Rights and Harmonization of Family Law in Europe*. In: Katharina BOELE-WOELKI – Tone SVERDUP (eds.): *European Challenges in Contemporary Family Law*. Antwerpen–Oslo–Portland, Intersentia, 2008. 3–17.; vagy Peter DE CRUZ: *Family Law, Sex and Society: A Comparative Study of Family Law*, Taylor and Francis e-Library, 2010.

¹⁸ Ld. erre vonatkozóan: Caroline SÖRGJERD: *Reconstructing Marriage. The Legal Status of Relationships in Changing Society*. [European Family Law Series] Cambridge, Intersentia, 2012. 310.

¹⁹ Az Egyezménynek három cikke releváns a családdal kapcsolatos jogok körében: a 8. cikk (magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog), a 12. cikk (házasságkötéshez való jog), és a 14. cikk (megkülönböztetés tilalma).

²⁰ A Tanács 2000/78/EK irányelve a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról.

Több szerző egyetért abban, hogy a családjog harmonizációját erősítik az Emberi Jogok Európai Bíróságának az Egyezményben garantált jogokat *autonóm módon értelmező* döntései, melyek a tagállamok irányába tevőleges kötelezettségként jelennek meg, és amellyel növelik az európai standardok fontosságát a célból, hogy a tagállamok e jogok tartalmával kapcsolatos *mérlegelési jogát korlátozzák*.²¹

További kérdés, hogy a házasság és a család fogalmának értelmezéséhez a polgári ügyekben történő együttműködés terén iránymutatásul szolgálhatnak-e az európai bírói fórumok által a fent említett jogok gyakorlásával, ill. a diszkrimináció ellenes irányelv érvényesülésével kapcsolatban kialakított, folyamatosan fejlődő, alakuló joggyakorlat, mely egyre kiterjesztőbben értelmezi a házasságkötés, a családalapítás jogát, és egyre nyitottabban viszonyul a különböző együttélési formákhoz, ill. azok egyenrangúságához.²²

Európai szaktekintélyek csapnak össze²³ a tekintetben, hogy az azonos neműek házasságkötéshez való joga emberi jogi alapon, az EJEE-ből, ill. az Alapjogi Chartából levezethető-e, vagy ez, a kérdés politikai aspektusain túl, értékrend, érték-választás kérdése, és nem emberi jogi problematika. A téma kifejtése jelen tanulmány keretei között nem lehetséges, részletes elemzését lásd külön munka keretei között.

Álláspontom szerint a határon átnyúló ügyekben alkalmazandó uniós normák körében a házasság intézményének megítélését illetően a jelenlegi, a tagállami jogalkalmazók mérlegelési jogán alapuló jogalkalmazás nem szerencsés, és kifejezetten káros a jogbiztonság és előreláthatóság szempontjából. Úgy vélem, az uniós jogalkotó nem sértené az arányosság elvét, ha legalább az előkészületben lévő házassági vagyoni jogi rendeletben – hasonlóan az élettársi közösség definíciójához – egy *neutrális házasság-fogalmat* alkotna. Mindez nem jelentene semmilyen elköteleződést, állásfoglalást, vagy nyomásgyakorlást az egyes tagállamokban elérhető házasság intézményére nézve, ugyanakkor a rendelet jövőbeli alkalmazását biztosan megkönnyítené.

A másik lehetséges megoldás lehetne az uniós jogalkotó részéről, hogy nem ad definíciót a házasság intézményére, de rögzíti, hogy azt, egy rendelet hatálya alá tartozó ügyben, autonóm módon kell értelmezni, elszakadva az eljáró bíróság államának házasság fogalmától.²⁴

²¹ Bea VERSCHRAEGEN: *The Right to Private and Family Life, the Right to Marry and Found a Family, and the Prohibition of Discrimination*. In: BOELE-WOELKI–FUCHS i. m. 260.

²² Marie-Therese MEULDERS-KLEIN: *Towards a European Civil Code on Family Law? Ends and Means*. In: Katharina BOELE-WOELKI (ed.): *Perspectives for the Unification and Harmonisation of Family Law in Europe*. Antwerp–Oxford–New York, Intersentia, 2003. 105–118.

²³ Markánsan ellentétes álláspontot képvisel e témában pl. Dagmar COESTER-WALTJEN: *Human Rights and Harmonization of Family Law in Europe*. In: BOELE-WOELKI–SVERDUP i. m. 12., és Katharina BOELE-WOELKI: *European Challenges in Contemporary Family Law: Some Final Observations*. In: BOELE-WOELKI–SVERDUP i. m. 416.

²⁴ Az új Brüsszel II rendelet angol nyelvű kommentárjában ez az álláspont jelenik meg éppen az azonos nemű személyek házassága kapcsán, ez azonban nem tekinthető uralkodó jogirodalmi álláspontnak. Ulrich MAGNUS – Peter MANKOWSKI (eds.): *Brussels IIbis Regulation*. Munich, Sellier European Law Publisher, 2012. 57.

E felvetés átvezet minket a családjogi fogalmak uniós értelmezésével kapcsolatos másik problémás területére: az autonóm értelmezés nehézségeire.

1.3. Az autonóm értelmezés kihívásai a családjog terén

A határon átnyúló családjogi ügyek körében, hasonlóan a Brüsszeli Egyezmény, ill. a Brüsszel I rendelethez, a tagállami jogalkalmazóknak el kell sajátítaniuk egyes, saját nemzeti jogukban is létező jogintézmények attól eltérő, kizárólag egy uniós norma alkalmazása körében irányadó, ún. autonóm értelmezését.

Ahogy arról korábban már szóltunk, számos esetben adnak fogódzót a családjog egyes területeit célzó jogforrások, amikor „fogalom-meghatározások” cím alatt definiálják a rendelet hatálya alá tartozó jogintézmények tartalmát, ugyanakkor szándékosan tartózkodnak számos, egy rendelet alkalmazása szempontjából központi fogalom meghatározásától. Néhány példát kiragadva ez utóbbi területről: polgári ügy, szokásos tartózkodási hely, tartási kötelezettség. Mind a szakirodalom, mind a joggyakorlat, ill. egyes esetekben az alkalmazandó norma előírása szerint is vitathatatlan, hogy ezeket egy adott rendelet alkalmazása körében autonóm módon kell értelmezni.

A Brüsszeli Egyezmény polgári ügy kategóriájához hasonlóan, a családjog terén is az egyik, legtöbb vitát kiváltó kérdést a *polgári ügy értelmezése*²⁵ vetette fel, mely az új Brüsszel II rendelet tárgyi hatálya szempontjából jutott jelentőséghez, eddig három, az Európai Bíróság elé került ügyben.²⁶

A Brüsszel I rendelet joggyakorlatához hasonlóan a Bíróság megállapításai akként summázhatók, hogy a polgári ügy megállapításánál el kell szakadni az adott intézkedés tagállami jogi minősítésétől. A Bíróság többször is hivatkozott a Brüsszeli Egyezmény körében kialakított szempontokra, mely szerint a polgári ügy meghatározást önálló fogalomként, egyrészt az egyezmény céljára és felépítésére, másrészt a nemzeti jogrendszerek összességéből következő alapelvekre hivatkozással kell értelmezni.²⁷

A másik ilyen fogalom a *szokásos tartózkodás helye*, mely valamennyi családjogi tárgyú uniós normában kapcsolóelvként szerepel, legyen az a joghatóság, vagy a felek által választott alkalmazandó jog, vagy jogválasztás hiányában alkalmazandó jog kapcsolóelvé. Ezt is autonóm módon, a nemzeti jogok idevágó meghatározásaitól, időtartamától elszakadva kell figyelembe venni a tagállami jogalkalmazóknak, ami nem mindig jelent egyszerű feladatot, és sajátos szempontokat kell figyelembe venni aszerint, hogy mely személy tartózkodási helye a releváns az adott ügyben.²⁸

²⁵ Lásd erre vonatkozóan: WOPERA (2013) i. m. 37–44.

²⁶ „C” felperes ügy (C-435/06. sz. ügy) EBHT 2007 I-10141; 2); „A” felperes ügy (C-523/07. sz. ügy). EBHT 2009 I-02805.; Health Service Executive kontra S. C. A. C. C-92/12. sz. PPU ügy.

²⁷ „C” felperes ügyben C-435/06. hozott ítélet (EBHT 2007 I-10141.) 40. pont.

²⁸ Lásd erre vonatkozóan: WOPERA ZSUZSA: A szokásos tartózkodási hely meghatározásának kritériumai a határon átnyúló házassági és szülői felelősséggel kapcsolatos ügyekben. *Európai Jog*, 13. évf., 2013/2. 1–9. és Uó: A szokásos tartózkodási hely meghatározásának kritériumai a határon átnyúló tartási ügyekben és egyes hágai instrumentumok joggyakorlatában. *Európai Jog*, 13. évf., 2013/3. 41–47.

A szokásos tartózkodás hely mellett hasonló a helyzet az *állampolgársági* kapcsolóelvvel, melynél a kettős (többes) állampolgárság jelent problémát a tekintetben, hogy egy személy több állampolgársága közül melyik jelent szorosabb kapcsolódást egy államhoz, és van-e ennek relevanciája a joghatósággal rendelkező bíróság megállapításakor, ill. az alkalmazandó jog megválasztásakor. Ez volt az alapvető kérdés a Hadadi ügyben.²⁹

Kokott főtanácsnok a Hadadi ügyben előterjesztett indítványában kifejtette: „nem lehet egyedül a nemzeti jog alapján meghatározni, hogy egy több állampolgárságú személy milyen állampolgársággal rendelkezik, illetve, hogy a több állampolgárság közül melyiket kell figyelembe venni. Ebben az összefüggésben sokkal inkább az *állampolgárság fogalmának önálló értelmezésére* van szükség. Csak az önálló értelmezés biztosítja ugyanis azt, hogy a rendelet joghatósági előírásait minden tagállamban egységesen alkalmazzák.”³⁰

Állásfoglalása tehát arra irányult, hogy az állampolgárság fogalmát is autonóm módon értelmezzék a családjogi ügyekben, mert csak így lehetséges elkerülni a többes állampolgárságú személyek esetében a nemzeti jog alapján történő megítélését ennek a helyzetnek, és levonni annak jogi konzekvenciáit.

A főtanácsnok intelmeit azonban az uniós jogalkotó nem vette fontolóra, mert a Róma III rendelet (22) preambulumbekzdése a többes állampolgárság kérdésének kezelését a nemzeti jog hatáskörébe utalja. Hasonlóan rendelkezik az öröklési ügyekre 2015 augusztusától irányadó 650/2012/EU rendelet (41) preambulumbekzdése, mely szerint annak megítélése, hogy egy személy valamely államnak állampolgára-e, nem tartozik e rendelet hatálya alá, hanem arra – adott esetben nemzetközi egyezményekkel együtt – a nemzeti jog irányadó.

A két, már említett vagyoni jogi rendeletjavaslatba 2013 szeptemberében, az Európai Parlament jogalkotási állásfoglalásának kialakításakor került be, hogy „amennyiben a rendelet valamely állam jogának alkalmazása tekintetében az állampolgárságot jelöli meg kapcsoló tényezőnek, annak megítélésére, hogy a többes állampolgárság esetében hogyan kell eljárni, valamint hogy egy személy valamely államnak állampolgára-e – adott esetben nemzetközi egyezményekkel együtt –, a nemzeti jog irányadó, amelynek azonban teljes mértékben figyelembe kell vennie az Európai Unió általános elveit.”³¹

²⁹ C-168/08. sz. ügy Laszlo Hadadi (Hadady) kontra Csilla Marta Mesko, férjzett neve: Hadadi (Hadady). Lásd a probléma elemzését: WOPERA ZSUZSA: A Hadadi ügy. <http://www.jema.hu/article.php?c=36>

³⁰ Juliane Kokott főtanácsnok 2009. március 12-én ismertetett indítványának (35) pontja, C-168/08. sz. ügyben, Laszlo Hadadi (Hadady) kontra Csilla Marta Mesko, férjzett neve: Hadadi (Hadady).

³¹ Az Európai Parlament jogalkotási állásfoglalása a házassági vagyoni jogi rendszerekkel kapcsolatos ügyekben a joghatóságról, az alkalmazandó jogról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló tanácsi rendeletre irányuló javaslatról (COM (2011)0126 – C7-0093/2011 – 2011/0059 (CNS)), (22a) preambulumbekzdés, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP/TEXT+REPORT+A7-2013-0253+0+DOC+XML+V0/HU>

A többes állampolgárság nemzeti hatáskörben történő kezelésének kérdésén az uniós jogalkotó láthatóan nem kíván változtatni.

Zárszó

Tanulmányunk címére utalva megállapíthatjuk, hogy az uniós jog jelentős, egyes területeken gyökeres változásokat hozott a határon átnyúló családjogi ügyek szabályozásában, a jogbiztonságot és az előreláthatóságot mégsem sikerült minden esetben előmozdítania.

A tagállamoknak együttműködőbbnek, nyitottabbnak kellene lenniük egyes fogalmak definiálásakor, és különbséget kellene tudni tenni *nemzeti szabályozás* és az *uniós jog érvényesülésének biztosítása* között, és venniük kellene az európai bírói fórumok házassággal, családdal, együttélési formákkal kapcsolatos egyértelmű üzeneteit.